

AMORIS LAETITIA

Alain Thomasset SJ kommentárja (Études, avril 2017, 65–77)¹

Az Amoris Laetitia kezdetű szinódus utáni buzdítás fontos dokumentum, amelyet helyesen kell értelmezni. Számos vitát váltott ki, amelyek csökkenthetik jelentőségét. Ki kell emelni újdonságát: felhívás az egyes esetek megkülönböztetésére, amely bizalommal tekint a személyekre és a kegyelem munkájára.

Néhány hónappal a családszinódus második összejövele után, 2016 áprilisában Ferenc pápa közzétette *Amoris Laetitia*, *A szeretet öröme* kezdetű szinódus utáni buzdítását.² Egyesek nagyon várták, mások aggódtak a szinódusi ülések során elhangzott éles viták miatt, nevezetesen az elvált és újrarázasodott személyek helyzetét illetően. Elfogadása nehéz volt egyesek számára: négy bíboros egészen addig ment, hogy közzétette a pápának írt levelét, amelyben előadták „kételyeiket” a dokumentum bizonyos részeinek értelmezését illetően, különösen is a nyolcadik fejezet bizonyos szakaszairól, ahol a „törékenyek” kíséréséről, a megkülönböztetésről és integrálásról van szó. Néhány konzervatív vitát provokált, azért nyugtalankodva, hogy [a pápa] módosítja a tanítást, de ezen túlmenően a családra vonatkozó buzdítás felkavarja a szokásokat és új megközelítési módszert javasol a hívők és a lelkipásztorok és segítők részéről. Ennek a cikknek a célja az, hogy értelmezési kulcsot nyújtson a Tanítóhivatal dokumentuma távlatainak jobb megértéséhez, és segítse az előrehaladást a családra vonatkozó szinodális úton, amelyet a buzdítás egyáltalán nem akar lezárni, hanem folytatását követeli az Egyház különböző szintjein. Miként a *Laudato si'* kezdetű enciklika kulturális és környezetvédelmi megtérésre szólított fel bennünket elképzelésünk, gondolkodásunk és cselekvésünk módjában, ugyanúgy az *Amoris Laetitia* hármasképletére hív bennünket: a családok helyzetére vetett tekintetünk, a családdal kapcsolatos tanítás szemlélete és a lelkipásztori gyakorlat megtérése.

Először ezt a hármasképletet kell kifejtenünk, mielőtt a megkérdőjelezett nyolcadik fejezetet megvizsgálánk.

¹ *Alain Thomasset* (szül. 1958) francia jezsuita moráleteológus, a teológia doktora (Leuven), 1995 óta a moráleteológia professzora a párizsi Centre Sèvres jezsuita egyetemi fakultáson, az RSR tudományos folyóirat munkatársa, több moráleteológiai könyv és számos tanulmány szerzője a keresztény etika, nevezetesen a házasság és család moráleteológiai és a társadalmi/politikai élet etika kérdéseiről. Középről követte a két családszinódus vitáit, és értékelte annak eredményeit. – Az *Amoris Laetitia* (=AL) kezdetű szinódus utáni buzdítás kommentárjának teljes magyar fordítását *Szabó Ferenc SJ* készítette.

² Az AL-hivatkozásokat általában Dr. Diós István fordításában közlöm (SZIT, Bp., 2016), de több ízben pontosítom azt.

A tekintet /szemlélet megváltozása

Kezdjük a tekintet megváltozásával. Mert nagyon igaz, hogy a családok helyzete vizsgálatának módja részben meghatározza azt a figyelmet, amelyet annak lehetséges értékelésére fordítunk. Meglepő, hogy a pápa mennyire hangsúlyozza: szükséges az Egyház, a pásztorok és a hívek számára egyaránt, hogy magának Jézusnak a látásmódját kövessék. Idézve a szinódusi atyák egy kifejezését emlékeztet arra, hogy „Jézus szeretettel és gyengédséggel tekintett azokra a nőkre és férfiakra, akikkel találkozott, igazsággal, türelemmel és irgalmassággal kísérte lépéseiket, mikor hirdette Isten országának követelményeit” (AL 60, vö. *Szinódusi jelentés*, 2014, 12). A harmadik fejezet, amely a tanítás rövid összefoglalását szándékozik adni, egyébként ezt a címet viseli: „Jézus felé fordított tekintet: a család hivatása.” Krisztus cselekvésmódját szemlélve, aki Isten irgalmasságának arca, tanuljuk meg, hogyan tekintsük és értékeljük a különböző családi helyzeteket gyengeségekkel és törekenységekkel. Krisztus tekintete, akinek fénye megvilágít minden embert (vö. Jn 1,9; *Gaudium et spes*, 22), sugallja az Egyház lelkipásztorkodását azon hívek körében is, akik ágyasságban élnek vagy csupán polgári házasságot kötöttek, vagy elváltak és újránházasodtak [vö. AL 297]. „Az Egyház Krisztusnak a tekintetétől megvilágosítva szeretettel fordul azok felé, akik nem teljes módon részesednek életében, elismerve, hogy Isten kegyelme az ő életükben is működik” (AL 291.) Ez nem a kritikus, inkvizítori vagy eleve ítélő tekintet, hanem szerető, irgalmas és a jót elismerő tekintet. A pápa kezdettől fogva az Irgalmasság Jubileumi Éve keretébe állította ezt a dokumentumot (AL 5), és a végén jelentősen újra csak visszatért rá (AL 307–312).

A tekintet megtérés egyben felhívás a realizmusra, *a családok konkrét helyzeteinek figyelembevételére*. Ez a szempont állandó *leitmotiv* a pápa megnyilatkozásaiban. Mint jó pásztor, kapcsolódni akar a házaspárok igazi tapasztalatához: örömeikhez és nehézségeikhez, reménységükhöz és aggodalmaikhoz, hogy jobban kísérhesse és segíthesse őket. Állandó gondja az, hogy ne rekedjen meg „a házasság nagyon elvont, mintegy mesterségesen megalkotott teológiai eszményénél, amely távol áll a valódi családok konkrét helyzetétől és tényleges lehetőségeiktől”. (AL 36) Követve a két szinódusi összejövetelt, a pápa hosszan elemzi a jelenlegi helyzetet „a maga bonyolultságában, fényeivel és árnyaival” (AL 32), és azokat a nehézségeket, amelyekkel a nagyon különböző helyzetekben a családoknak az egész világon szembe kell nézniük. Kitágítva a családlelkipásztorkodás távlatait, emlékeztet az anyagi és szociális feltételek fontosságára: munka, lakás, szegénység, elvándorlás, öregség, fogyatékoság stb. – a szerelem és a családi élet fejlődése és megerősítése szempontjából. Amikor a család evangéliuma örömhírét kell hirdetni, onnan kell elindulni, ahol ténylegesen vannak. Isten ott vár ránk: „Az Úr Valóságos jelenléte a reális és konkrét családban nyilvánkozik meg, annak minden szenvedésével, küzdelmeivel, örömeivel és mindennapos erőfeszítéseivel.” (AL 315)

A házasságnak mint növekedési útnak a hivatása

A realista és irgalmas tekintet felé való megtérést kíséri a másik megtérés, azé a módé, ahogyan kifejezzük és értjük a házasság keresztény hivatását. A pápa nem mond le az Evangélium egyetlen követelményéről sem: „az Egyház semmiképpen nem mondhat le a házasság eszménye teljességének, Isten tervének teljes nagyságának képviselőtéről” (AL 307), és vannak helyzetek, amelyek világosan ellenkeznek ezzel a szeretettervvel (AL 292, AL 297). A válás rossz marad. De a szeretet-eszményt nem úgy mutatja be a házasság esetében, mint egyszer s mindenkorra megszerzett állapotot, hanem mint egy iránytűt, amely vezet és irányít a növekedés és az állandó érlelődés útján: ez a vándorlás sohasem ért véget a kegyelem hatása alatt. Nagyon jelentős, hogy a pápa mennyire ráirányítja a figyelmet történelmünkre és történelmi állapotunkra. Az „idő”, „út”, „növekedés”, „érlelődés”, „útszakasz”, „folyamat” szavak minden pillanatban előfordulnak a buzdításban: ezzel hangsúlyozza a dinamikát, amelynek jellemeznie kell a szeretet építését és a szükséges türelmet kísérésében. Az utolsó pontban a pápa hangsúlyozza: „Többször említettük e buzdításban: egyetlen család sem égi valóság és nincs készen egyszer s mindenkorra, hanem fokozatosan ki kell bontakoztatnia szeretőképességét. Állandó meghívás ez, amely a Szentháromság teljes közösségéből, Krisztus és az Egyház csodálatos egységéből fakad.” (AL 325) Az így értelmezett, úton levő szeretet teszi lehetővé az Egyháznak, hogy irgalommal kísérje a legkülönbözőbb helyzetű családokat, mindig emlékeztetve az építendő igazi szeretet követelményeire.

A család hivatása az öröm, mindenki öröme jegye alá is van helyezve. A keresztény házasság örömhír az Egyház és a társadalom számára. Ez indokolja, hogy az Egyház miért beszél a házastársi és családi szeretet szépségéről: örömet és boldogságot szül, ha az a másoknak való önátadás kifejezése, ha véglegesnek, hűségesnek és az életre nyitottnak élik meg. Olyan szerelem/szeretet, amelynek támaszul a házasság szentsége Krisztus kegyelmét közvetíti – ez különböző családi helyzetekben jelen van –, hogy tökéletesítse, bátorítsa, növelje (AL 89). A házasság nemcsak Isten világ iránti szeretetének „történelmi jele” (AL 161), hanem lényeges és helyettesíthetetlen hivatás az egész társadalom számára, mert „a keresztény családok színesre festik a közélet szürkeségét azzal, hogy megtöltik azt a testvériség, a szociális érzékenység, a törekeny személyek megvédése, a fénylő hit és a tevékeny remény színeivel.” (AL 184). Így a pápa nem választja el a családlelkipásztorkodást szélesebb társadalmi keretétől. Arra hív, hogy ezt a lényeges lelkipásztorkodást a világra és elvárásaira nyitottan éljék meg. Azt is meg kell jegyeznünk, hogy a pápa milyen eredeti módon ad hangsúlyt e szemléletnek, amikor eddig nem tapasztalt módon kikémleli a gyengédség, a vágyakozás és a szenvedélyek dimenzióit. (Lásd a 4. és 5. fejezeteket, amelyek valóságos himnuszt zengnek a szerelemnek/szeretnek és a családi termékenységnek.) Itt a szerelem olyan megtestesült, nagyon testies dimenzióját találjuk, amelyet eddig egyetlen tanítóhivatali dokumentum sem kémlelt ki.

Lelekipásztori és misszionáriusi megtérés

Felhívás az irgalmas látásmódra Jézust követve, a szeretetnek mindenki számára követendő útként való megjelölés elvezet bennünket a harmadik megtéréshez, a lelekipásztori tevékenység újjáalakításához. A nyolcadik fejezet címe: „A törekenység kísérése, megkülönböztetése és integrálása.” Számolni a családokban megélt szeretet történetével és növekedésével olyan lelekipásztorkodást követel, amely nem merevedik meg a szabályhoz vagy az óhajtott eszményhez való igazodásban, hanem el akar kíséren minden családot, bármilyen helyzetben élnek is, hogy bátorítsa, gondozza őket. A pápa nagyon kemény szavakkal illeti a „kemény szíveket”, akik az Egyház házasságra és családra vonatkozó tanítását „egy rideg és élettelen tan pusztá védelmezésévé” fokozzák le (AL 59), hogy átalakítsák azt „holt kövekké, amelyeket másokhoz vághatnak” (AL 49; *Záróbeszéd* a püspöki szinódus XIV. rendes közgyűlésén, 2015. október 24). Utalás a házasságtörő asszony esetére, akit Jézus nem ítél el (Jn 8,1–11). Ugyanígy „a lelekipásztorok sem elégedhetnek meg azzal, hogy egyszerűen az erkölcsi törvényt alkalmazzák azokra, akik „szabálytalan helyzetekben élnek” (AL 305), vagy hogy „túl szigorú és türelmetlen ítéleteket hozzanak” (AL 308). A jelszó tehát „mindenki integrálása”, hogy segítsék őket abban, hogy ki-ki megtalálja az egyházközösségben való részvétel neki megfelelő módját. „Senkit nem szabad örökre elítélni, mert nem ez az Evangélium logikája!” A pápa pontosít: „Nemcsak az elvált és újjaházasodottakra gondolok, hanem mindenkire, legyen bármilyen helyzetben.” (AL 297) Itt gondolhatunk arra, hogy a pápa utal a homoszexuális személyekkel foglalkozó lelekipásztorkodásra.

Ezért felhívást intéz a hívekhez és a lelekipásztorokhoz egyaránt, hogy „jól különböztessék meg egymástól a konkrét helyzeteket” (AL 79, vö. *Familiaris consortio* 84): hogy hűségesek maradjanak az igazsághoz (megkülönböztetve az eseteket, számolva a körülményekkel és az állapotokkal), és hogy gyakorolják a lelekipásztori szeretetet (felfedezve a lehetséges lépést az egyházi életben való fokozottabb részvételre). A pápa jelzi, hogy e megkülönböztetés érvényes lehet a szentségi fegyelemre is. (336 és 351 jegyzetek) Erre még visszatérünk. Ha a házasságra és a szentségekre vonatkozó tanítás világos is, azt azonban a Kinyilatkoztatás szívében levő isteni irgalmasság szerint kell alkalmazni a gyakorlatban, Jézus példájára, aki maga „úgy mutatkozik meg, mint a száz és nem a kilencvenkilenc bárány pásztora. Ő mindegyiket akarja.” (AL 309)

Az egyedi helyzetek megvizsgálására szóló felhívás a hívek jól informált lelkiismeretére hagyatkozó bizalomra támaszkodik, valamint a mindenkiben munkálkodó kegyelemre. A pápa ezt több ízben hangsúlyozza (AL 37, AL 222, vö. GS 16, AL 303).³ Arra hívja a híveket és pásztorokat: bízzanak abban a tényben,

³ AL 302–303 hivatkozik a KEK 1736. pontjára is; továbbá Ferenc pápa egy jegyzetben utal Szent II. János Pál *Reconciliatio et paenitentia* kezdetű buzdítására (1984, 17) amely bírálja az *optio fundamentalis* helytelen értelmezését, elismerve, hogy „kétségtelenül adódhatnak pszichológiai szempontból nagyon bonyolult és homályos helyzetek, amelyek befolyásolják a bűnös szubjektív beszámíthatóságát” (*A fordító megjegyzése.*)

hogy a közösen megtett úton a nehézségben levő személyek felfedezik lelkiismeretükben az Istennek adandó nagylelkű választ.

Mármost hogyan lehet a gyakorlatba átvinni ezt a megkülönböztetést a konkrét helyzetekben? Sok pap és lelkipásztori segítő felteszi ezt a kérdést. Hogy erre választ adjunk, együtt meg kell vizsgálunk az egymással összekapcsolt kérdéseket: a fokozatosság, a helyes ítélet, a lelkiismeretre hagyatkozás, valamint a személyes és lelkipásztori megkülönböztetés. Ebben követjük a nyolcadik fejezet menetét, amelynek figyelmes olvasására a pápa szólít fel bennünket (AL 7), és megadja az alaphangot az egész buzdítás értelmezéséhez.

A fokozatosság törvénye és a megkülönböztetés

Az Egyház törvénye értelmezésében és alkalmazásában a pápa elsősorban kifejti a fokozatosság törvényét, amelyet II. János Pál 1981-es *Familiaris consortio* kezdetű buzdításában javasolt (9. és 34. pontok, vö. AL 293–295). A fokozatosság kifejezés azt célozza, hogy számoljunk az emberi végességgel és annak szükségességével, hogy állandóan meg kell térnünk, igazodnunk az igaz és jó élet követelményeihez. A történelemben ágyazott lények vagyunk, gyengék, a bűn hatásainak kitéve. Minden keresztény meghívást kapott az életszentségre (vö. *Lumen Gentium*, V. fejezet), az oda vezető úton nem lehet megkövetelni tőle, hogy alkalmazza az egész erkölcsi törvényt, teljesen és egy csapásra, hanem inkább segíteni kell, hogy előrehaladjon a növekedés útján az idő során. Mindig meg kell célozni a kívánt jót és törekedni megtételére – ez nem a „törvény fokozatossága” és nem is a követelmények csökkentése! –, a törvény gyakorlati megvalósítása azonban fokozatos gyakorlást követel minden személy helyzetétől és lehetőségeitől függően. Az erkölcsi élet mindig út (AL 295). Erkölcstelen lenne valakitől azt követelni, amire képtelen. Így megértjük, hogy Ferenc pápa arra szólít bennünket: értékeljük azokat a pozitív elemeket, amelyeket már megélnék a családok, amelyek még nem élik teljesen a keresztény eszményt, „keresve a lehetőséget, hogy a család és házasság evangéliumi teljessége felé vezető út alkalmává alakítsuk át ezeket, azaz türelemmel és tapintattal kell fogadni és kíséreni őket”. (AL 294, vö. *Szinódusi jelentés*, 2014, 43). Arról is szó van, hogy nem szabad akadályt gördíteni a mindenkiben működő kegyelemnek a minden vagy semmi álláspontjára helyezkedve, ami sokakat eltávolít az Egyháztól (AL 305). Kerülni a gyors és végleges elítélést, helyette elfogadás, kísérés és a lehető legnagyobb integráció az egyházi közösségbe.

Ez az eljárás a helyzetek megkülönböztetését követeli (AL 296–300), amint azt már sugallta II. János Pál *Familiaris consortio* kezdetű buzdításában (84. pont). Ha az elváltak esetét tekintjük, nagyon különbözők a helyzetek: az egyik személyt igazságtalanul elhagyta házastársa, vagy másik eset: valaki rendszeresen vét a családi kötelezettségek ellen. Ismét másik eset az újránházasságba került pár helyzete: elismerik ugyan helyzetük rendezetlenségét, de súlyos okok miatt nem tudnak szétválni, sem „testvérként és nővérként” élni anélkül, hogy ne ártanának házasságuknak és a gyermekeik javának. Ezeket a különböző helyzeteket különbözőképpen kell

megítelni. Ezt kell megkülönböztetni, különböző módon keresni a lelkipásztori megoldásokat mindegyik esetben. Mi teszi lehetővé ezt? Nincs szó a kánoni rendelkezés megváltoztatásáról, amely érvényben marad általános értelemben, de annak hatása [effet] nem ugyanaz minden esetben. Ez a jó morálteológia tanítása! A pápa itt magáévá tesz egy álláspontot, amely a nagy egyházi hagyomány része Hippói Ágostontól kezdve, Aquinói Tamáson át Liguori Alfonzsig. A rossz helyzetek objektív leírásával párhuzamosan e hagyomány mindig gondoskodott az egyedi esetek vizsgálatáról és a személy felelősségének felméréséről.⁴

„Ha figyelembe vesszük a konkrét helyzetek számtalan változatát (...), érthető, hogy nem szabad elvárni a színódustól vagy ettől a buzdítástól új, minden esetben alkalmazható kánonjogi természetű általános szabályozást. Csakis az egyes esetek felelős személyes és lelkipásztori megkülönböztetésére buzdító új bátorítás lehetséges, melynek el kell ismernie, hogy »a felelősség foka nem minden esetben egyforma« (Zárójelentés, 51), egy törvény következményeinek vagy hatásainak nem kell mindig azonosaknak lenniük.⁵ A papok küldetése az, hogy kísérjék az érintett személyeket a megkülönböztetés útján az Egyház tanítása és a püspök útmutatása szerint.” (Zárójelentés, 85. – AL 300)

Az enyhítő körülmények figyelembevétele

Azt mondani, hogy a felelősség foka nem ugyanaz minden esetben, több forrásból származik. Először is az Egyház reflexiója az enyhítő körülményekre (AL 301–303). Erről a témáról az Egyháznak hosszú hagyománya van, amelyet a pápa átvesz. AL 302 idézi *A Katolikus Egyház Katekizmus* (=KEK) 1735. és 2352. pontjait: Az objektíven megállapított rosszal kapcsolatban „egyes cselekedetek *beszámíthatósága* vagy felelőssége csökkenhet vagy megszűnhet a tudatlanság, figyelmetlenség, erőszak, félelem, szokássá válás, mértéktelen érzelmek és más pszichikai vagy társadalmi tényezők következtében” (KEK 1735) [Szerzőnk még hozzáadja a felsoroláshoz: éretlenség, más személyhez fűződő kapcsolat, függőség stb.] Ilyen esetekben egy objektíven rossz még súlyos helyzetben sem szükségszerűen „halálos bűn” vagy „súlyos bűn” helyzete, mert ehhez megköveteli a teljes tudatosságot és a szabadságot. A külső feltételek és az enyhítő körülmények figyelembevétele kötelez, hogy megkülönböztessük a törvény szerinti objektív helyzetet és a személy

⁴ Ilyen értelemben az *Amoris Laetitia* nem mond ellent, hanem inkább kiegészíti a *Veritatis splendor* (1993) morális enciklikát, amely „bensőleg rossz tetteket” hangsúlyozta. Mindenképpen távol áll az enciklikától az, amit egyesek hittek, hogy a teljes morálteológiát összefoglalja. Amint Jean Michel Garrigues domonkos atya helyesen írja: „Ferenc pápa helyreállította jogaiba azt az igazi morált, amely az erények fokozatos megszerzéséről tárgyal, megszabadítva így a katolikusokat a tiltott és a megengedett kanti formalizmus veszélyétől, amely »mértani« módon megszabja az emberi cselekvést.” (*France Catholique*, 1er novembre 2016.)

⁵ E ponton a pápai buzdítás megjegyzi: „A szentségi fegyelem tekintetében sem, abból következően, hogy a megkülönböztetés elismerheti, hogy egy különleges helyzetben nincs szó súlyos bűnről. Itt az érvényesül, amit egy másik dokumentumban mondtam: vö. *Evangelii Gaudium* 2013, 44, 47).

felelősségét (vagy beszámíthatóságát) az objektív rossz viszonylatában. Ezt teszi a pápa, amikor ezt írja: „A feltételek, vagyis az enyhítő körülmények miatt lehetséges, hogy az objektív bűn helyzetében – amely szubjektív szempontból nem vétkes, vagy legalábbis nem teljesen az – valaki Isten kegyelmében élhet, szerethet, és növekedhet is a kegyelem és a szeretet életében, megkapva ehhez az Egyház segítségét.” (AL 305)

A pápa pontosít a sokat idézett 351. jegyzetben, amely vonatkozhat a szentségekre.⁶ Csakugyan a kánonjogi kódex (915.) ezt írja: „A szentáldozáshoz ne engedjék (...) azokat a személyeket, akik nyilvánvaló súlyos bűnben makacsul kitartanak”, mert ez elvágja az Istennel való közösséget. Ha figyelembe vesszük, amint a pápa teszi, hogy nem minden „szabálytalanak” mondott házassági helyzet minősíthető szükségképpen súlyos bűnnek, vagyis szakít el Isten kegyelmétől (AL 301), akkor egy finomabb („belső fórumon” megvalósított) megkülönböztetés megengedhet bizonyos esetekben a szentségekhez járulást. A pápa egyébként ezzel kapcsolatban ajánlja a szeretet útjának végigjárását. Emlékezteti a papokat arra, hogy a gyóntatószék nem kínzókamra, és az Eucharisztia nincs fenntartva a tökéleteseknek, hanem táplálék a gyengéknek (351. jegyzet). A szentségekhez járulásnál a szokásos gyakorlat a személyek objektív helyzetének vizsgálata volt; például az „elvált újraházasodottak” szabálytalan helyzeténél, amire a Törvényszövegek értelmezésének Pápai Tanácsa 2000. június 24-án emlékeztetett (345. jegyzet), a pápa most módosítja ezt a gyakorlatot: nem elég [az objektív helyzet] külső vizsgálata, hanem „belső fórumon” is, vagyis a hívek és pásztorok lelkiismerete szintjén is meg kell vizsgálni. Kétségtelen, hogy számos pap a lelkipásztori gyakorlatban diszkrét módon már gyakorolta ezt, de most a buzdítás hivatalos módon érvényesnek jelenti ki ezt az utat, miközben arra kötelezi a helyi egyházakat, hogy közösségileg is reflektáljanak gyakorlatukra.

A törvény helye és a lelkiismeret szerepe

A személyes és lelkipásztori megkülönböztetésben számításba kell venni a lelkiismeret és a törvény kapcsolatát is (AL 304–306). Hivatkozva Aquinói Tamásra a pápa emlékeztet: a törvény, bármennyire szükséges is, önmagában nem elég egy személy bűnösségének megállapítására egyedi helyzetben. Két okból. Először, mivel a gyakorlat területén az igazság kevésbé biztos, amikor a részleges dolgokba lépünk ama oknál fogva, hogy figyelembe kell venni a körülményeket is. „Minél inkább közeledünk a részleges dolgokhoz, annál inkább szaporodnak a kivételek.”⁷ Az igazság keresésében a gyakorlati ész nem azonos az elméleti ésszel, amely szillogizmusok révén működik és az általános elveket az egyedi esetekre alkalmazza.

⁶ „Bizonyos esetekben ez a szentségek jelentette segítséget is magában foglalhatja. Ezért »emlékeztetem a papokat, hogy a gyóntatószék nem lehet kínzókamra, hanem az Úr irgalmassága helyének kell lennie.« (Evangelii Gaudium, 44.) Hasonlóképpen jelzem, hogy az Eucharisztia »nem a tökéletesek jutalma«, hanem nagylelkű gyógyszer és tápláléka gyengék számára” (uo. 47).

⁷ *Summa Theol.*, I–II, q. 94, art. 4.

Itt számításba kell venni a tapasztalatot és a történelmet. Egyébként a természeti törvény és annak alkalmazása fejlődhet, amint erre emlékeztet a Nemzetközi Teológiai Bizottság.⁸

A második ok gyakorlati: a törvény képtelen tekintetbe venni minden konkrét helyzetet. Ezért végső elemzésben egy tett erkölcsiségét alapvetően csak a személy megvilágított lelkiismerete szerint lehet megítélni. A pápa (AL 305) idézi a NTB említett dokumentumát (n. 59): „A természettörvény tehát nem adható elő úgy, mint előre megfogalmazott szabályok összessége, amelyek *a priori* kötelezőek az erkölcsi alanyra nézve, hanem mint objektív inspiráció forrása a kiemelkedően személyes döntési folyamathoz.”

Ennek az eljárásnak logikai következménye tehát a *lelkiismeret* helyének újraértékelése egy helyzet megítélésében. A pápa hivatkozva a II. Vatikán zsinatra (*Gaudium et spes* 16) hangsúlyozza: „Hivatásunk az, hogy neveljük a lelkiismereteket, és nem az, hogy helyettesítsük.” (AL 37) „Az emberek lelkiismeretét jobban bele kell vonni az Egyház gyakorlatába bizonyos helyzetekben, amelyek objektíven nem valósítják meg a házasságról vallott felfogásunkat. Természetesen bátorítani kell a megvilágított, nevelt és a lelkipásztor felelős és komoly megkülönböztetésétől kísért lelkiismeret érlelődését, és a kegyelembe vetett egyre nagyobb bizalmat kell ajánlani.” (AL 303) Ugyanakkor a lelkiismeret felértékelése nem lehet nyitott kapu a szubjektivizmus vagy a relativizmus felé, mert a törvény és az Egyház kísérése megőrzi teljes helyét a megkülönböztetésben. Egy eset megkülönböztetése nem válhat soha általános szabállyá. Továbbá a törvény és a közösség mindig segíti a személyt, hogy tartson távolságot saját előnyétől, természetes hajlamaitól, előre kész véleményétől; hozzájárulnak ahhoz, hogy az igazságot tegye meg, kinyilvánítják a szereplő értékeket, de nem helyettesíthetik a lelkiismeretet, „amely a személy titkos középpontja, ahol Isten van jelen” (vö. GS 16 és 50), és itt lehet a legjobb módon dönteni, válaszolni Isten hívására, amely mindig egyedi és egyetlen. Ha az Egyház kijelenti, hogy mindig engedelmeskedni kell a lelkiismeretnek, ugyanakkor hangsúlyozza azt is, hogy nevelni kell, megvilágítani a lelkiismeretet, amely tévedhet (tudatlanság elvakultság a szokások vagy a bűn következtében). Az elvált újravezetés kérdéseiben, a szükséges lelkiismeretvizsgálathoz a pápa nyújt néhány kritériumot (AL 300).

Végelemzésben a „helyes ítélet” kialakításához egy személy helyzetét illetően szükséges az elmélyült párbeszéd, amely a „belső fórumot”, vagyis a személyes lelkiismeretet érinti. Nem elégséges megrekedni a „külső fórumon”, vagyis egy tettet csak objektív és külső kritériumok alapján megítélni. Csakis a lelkiismereten belül, amelyet megvilágít az objektív törvény és a lelkipásztori párbeszéd, lehet elvégezni az igazság megkülönböztetését Isten előtt és keresni a lehető legjobb

⁸ A Nemzetközi Teológiai Bizottság (=NTB) dokumentuma (*À la recherche d'une éthique universelle. Nouveau regard sur la loi naturelle*, 2009, n. 53) ezzel kapcsolatban példaként emlékeztet a rabszolgasággal, a kölcsön kamatja, a párbaj vagy a halálbüntetés erkölcsi megítélésének fejlődésére. Kell-e emlékeztetnünk arra, hogy egészen 1940-ig az Egyház a visszavonhatatlan természettörvényre hivatkozva állította, hogy a nő alá van vetve és engedelmességgel tartozik a férjének?

választ hívására. Ez a megkülönböztetés feltételezi a tiszteletet és az alázatot a hívő és a lelkipásztor részéről egyaránt. Nincs szó „kettős erkölcsről”, ahol egyik oldalon lenne a (szigorú) tan, másik oldalon a (hajlékony) lelkipásztori ítélet, hanem eleget kell tenni az egyedi helyzetek komolyan vétele követelménynek a kívánt jó megvalósításához.

Új mód az Egyház építéséhez

A buzdítás nyolcadik fejezete végén a pápa visszatér az irgalmasság logikájához, amelynek az egész lelkipásztorkodást vezérelnie kell (AL 307–312). Anélkül, hogy lemondana az Evangélium szerinti keresztény házasság előmozdításáról, az *Amoris Laetitia* megnyitja az utat az egyedi helyzetek gondos figyelembevételéhez, követve a növekedés ösvényét a kegyelem segítségével. Ferenc pápa jól tudja, hogy ez az eljárás követelményekkel jár, és hogy egyesek „merevebb lelkipásztorkodást szeretnének, amely kizárja a zűrzavart”. Ennek ellenére kifejezi meggyőződését: „Jézus Krisztus olyan Egyházat akar, amely figyel a Szentléleknek a törekenység közepette osztogatott ajándékaira: egy olyan Anyát akar, aki ugyanakkor, amikor világosan kimondja objektív tanítását, nem mond le a lehetséges jóról, hanem kiteszi magát a kockázatnak, hogy beszennyeződik az út sarától (AL 308, vö. *Evangélii Gaudium*, 44 és 45.). Az Egyház „misszionáriusi megtérésre” hívatott (AL 201), hogy jobban az öröm, a jó és az Úr szeretetének tanúja legyen, aki elkíséri népét az élet útján. Ugyanakkor felhívás arra is, hogy kilépjünk a „megengedett – tiltott” egyszerű kategóriáiból, hogy elinduljunk az eszmény felé realizmussal, anélkül, hogy elrejténénk a törekenységeket, elkezdjük a lelkiismeretek alakításának lelkipásztorkodását a szabadság és a felelősség pedagógiája által (vö. AL 7. fejezet). De hogy az Egyház vállalni tudja az emberiség tanúságtételét és vonzó legyen mindenki számára, folytatni kell a színódusi folyamatot, amelyhez a pápa annyira ragaszkodik. Miként a családok, velük maga az Egyház is úton van (*sun-bodos*). „Ez mindig így lesz, amíg a Lélek el nem vezet bennünket a teljes igazságra (vö. Jn 16,13), azaz amíg tökéletesen be nem vezet minket Krisztus misztériumába, és mindent az ő szemével láthatunk majd” (AL 3). A pápa számít az időre, „amely a tér fölött áll”, hogy olyan „folyamatot teremtsen”, amely lehetővé teszi a hosszú lélegzetű munkát másokkal, nem pedig teret hódítani türelmetlenül keresve a közvetlen eredményeket. A pápa ugyan az egység garantálója, de azért „nem kell minden tanbeli, erkölcsi vagy lelkipásztori vitát a Tanítóhivatal beavatkozásával megoldani” (AL 3). Utal a megoldások szükséges inkulturációjára is, figyelve a helyi egyházak helyzeteire. Az egyházi megtérés megköveteli tehát – talán mindenekelőtt – a szinodalitást (együtt az úton) és bizonyos decentralizálást. Az egyházmegyék máris munkába álltak, hogy elindítsák ezt az irányváltást, amely kétségtelenül megköveteli „az igazságot, irgalmasságot és türelmet” (AL 60), valamint a párbeszédet a hívek, a lelkipásztorok és a teológusok között.